

Георги Найденов, Калоян Харалампиев***

Великата депресия и сегашната криза

Резюме: Аналогична ли е сегашната световна икономическа криза на „Великата депресия“ през 1929-1933 година? Показваме, че сегашната световна криза има много общи характеристики с Великата депресия, която се „случи“ в идентичната фаза на предходния цикъл в еволюцията на световния пазар, тоест в края на нисходящата фаза на първата дълга вълна на Кондратиев от цикъла на еволюция на световния пазар. Но има и немалко разлики! Разглеждаме въпроса – можем ли да считаме, че сегашната криза съответства на Великата депресия, тоест това ли е кризата, която е свързана с преместването на центъра на световната търговия, с качествена промяна на световната финансова система, с промяна на световната валута, с промяна на световните властови центрове и т.н. Или тази криза тепърва предстои? Задаваме въпросът – заплашено ли е човечеството от световна война, както се „случи“ в тази фаза при предходния цикъл в еволюцията на световния пазар?

Abstract: Is the current world economic crisis similar to the “Great Depression” in the year 1929-1933? We show that the current global crisis has many common characteristics with the Great Depression, which “happens” in the identical phase of the previous cycle of the world market evolution, i.e. at the end of the downward phase of the first long Kondratiev wave of the cycle of world market evolution. But there are many differences! We discuss the question – can we consider that the current crisis corresponds to the Great Depression, i.e. whether it is the crisis that is associated with the relocation of the center of world trade, with a qualitative change of the global financial system, with changing of the global currency, with a change of the global centers of power, etc. Or this crisis yet lies ahead? We ask the question – is humanity threatened by World War, as it “happens” at this phase of the previous cycle of the global market evolution?

1. Редица автори правят аналогия между Великата депресия 1929-1933 година и сегашната криза. Основанията за това са много:

а) Несъмнено сегашната криза по своята **дълбочина и продължителност** е единствената, която през изминалия почти вековен период наподобява Великата депресия;

* Авторът е проф. д.с.н., УНСС

** Авторът е доц. д-р, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

б) В момента световната финансова система е в период на **трансформация** – доларът постепенно губи позициите си на резервна валута, също както лирата-стерлинга започва да губи позициите си след Великата депресия;

в) **Китай** стана най-големия експортър в света и е очевидно, че в близко бъдеще центърът на световната търговия постепенно ще се премести от САЩ в Китай, също както след Великата депресия се премести от Англия в САЩ;

г) Темповете на развитие на този „кандидат“ за нов център на световната търговия са неколkokратно **по-високи**, отколкото на „стария“ център, също както темповете на развитие на САЩ са неколkokратно по-високи от тези на Англия в периода след Великата депресия;

д) От времето на Великата депресия са минали две дълги вълни на Кондратиев, които представляват четирите фази на пълния цикъл на еволюция на световния пазар. В момента светът е във фазата на „**Великите сътресения**“ (2000-2020 година), при която също както при предходната фаза на „**Велики сътресения**“ (1914-1944 година) голямата икономическа криза е съпътствана със съществени изменения в технологичния начин на производство, на финансовата система, войни и геополитическия баланс.¹

¹ В. Пантин разграничава два типа кондратиевски цикли. Първият тип нарича „цикли на границата на вековете“. Такива са първият, описан от Кондратиев, протекъл от края на XVIII до средата на XIX век, третият – от края на XIX до средата на XX век и сегашният пети цикъл, започнал от края на XX век. Вторият тип цикли той нарича „цикли от средата на века“. Такива са вторият – от средата до края на XIX век, и четвъртият – от средата до края на XX век [4: 57]. При **първия тип** цикли, **възходящата вълна** е свързана с радикална промишлено-технологическа революция (**технологически преврат**). След това – при **низходящата вълна** – икономическият ръст е неустойчив, съпътстван с „**велика депресия**“ и „**велики сътресения**“ в световната икономика и политика [4: 57]. При **втория тип** цикли, **възходящата вълна** е свързана с геополитическа и геоикономическа революция (**революция на международния пазар**), в резултат на което се създават принципно нови условия за разпространение на новите технологии и отрасли на производството, възникнали в предходния кондратиевски цикъл. След като този нов начин на производство се разпространи от центъра на международната търговия към полупериферията и периферията и се изчерпи неговият потенциал, започва **низходящата вълна**, която е характерна със **структурна криза** – криза на съществуващата отраслова и технологична структура, и на свързаните с нея социални структури и институции. Структурната криза на икономиката и обществото създава предпоставки и води до **нова промишлено-технологична революция** – започва **нова спирала** на технологическото, икономическото, политическото развитие на международния пазар [4: 58].

Когато през 2011 година избухна дълговата криза в САЩ, много учени, включително и ние, отбелязахме – ето второто „дъно“ на тази прогнозирана дубълвеобразна криза – всичко си е на мястото.²

Дали обаче, „Всичко си е на мястото“? Е ли сегашната криза „истинската“ криза и не предстои ли всъщност тепърва „истинската“ криза? Или най-малкото – не предстои ли тепърва второто дъно на сегашната криза?

2. Ще представим няколко аргумента за основателността на тези въпроси, като за целта ще разгледаме някои **особености** на социално-икономическото развитие на двете най-големи икономики – тази на САЩ и Китай. Ще покажем, че в тяхното социално-икономическо развитие има специфики, които могат да ги превърнат в източник на глобално икономическо неравновесие. Имаме предвид причини, които са допълнителен импулс към неравновесие и криза, освен другите – общи, характерни за капиталистическия начин на производство причини.

Ще започнем с „претендента“ за нов център на световната търговия – **Китай**.

- Икономическата криза на САЩ индуцира икономическа криза в Европа. Но не и в Китай и другите страни от БРИКС. Тя разбира се повлия отрицателно върху тяхното развитие, но не „фатално“. Наши изследвания показват, че ритъмът на икономическото развитие на Китай, и по специално на дългите вълни на Кондратиев не съвпада с ритъма на световната икономика.³ Нисходящата фаза на дългата вълна на Кондратиев в Китай и съответно нейното „дъно“ **тепърва предстои**. Отделно не бива да си затваряме очите и пред това, че „дъното“ на сегашната дълга вълна на Кондратиев на световната икономика се очаква към 2020 година. Ако това „дъно“ съвпадне с нисходящата фаза на дългата вълна на Кондратиев в Китай, е трудно да си представим мащаба на световната икономическа криза, която ни очаква. Или на второто дъно на сегашната икономическа криза.

² Виж: Найденов, Г., К. Харалампиев. „Глобалната власт – рискове за близкото бъдеще“ – В: „Икономически и социални алтернативи“, №2, 2012, с. 128, 129.

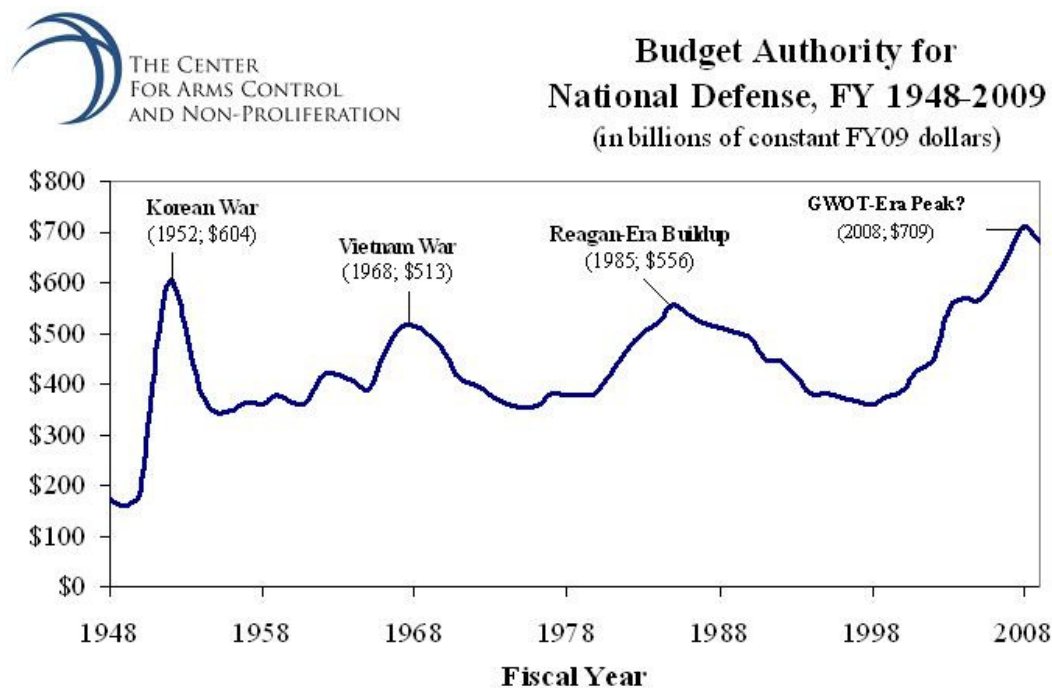
³ Виж: Найденов, Г., К. Харалампиев. „Прогнозиране на кризи – икономическата динамика на Китай и „светлите перспективи““. – В: Четвърта международна научна конференция „Общество на знанието“, Несебър, 2011

- А нисходяща фаза на дългата вълна в икономическото развитие на Китай е неизбежна. И не само по чисто икономически причини, тоест, че всички страни неизбежно след като преминават през възходяща фаза на дългата вълна, преминават и през нисходящата ѝ фаза. Освен икономически има и социално-политически причини, да очакваме икономически сътресения в Китай. Защото, в Китай в близко бъдеще ще завърши индустриализацията. Историческият опит показва, че в страни, където е приключила индустриализацията (тоест по-голямата част от работната сила е заета в едрото промишлено производство), естествената форма на политически отношения е **демократичната политическа система**. В Китай преходът от съветски към корпоративен държавен капитализъм се извършва **по време** на индустриализацията. Затова се запазва авторитарната политическа система – защото тя е естествена форма на политически отношения навсякъде по света за периода на индустриализация. След като приключи индустриализацията, след като индустрията „всмуче” гигантска многомилionна маса упражняващо ръчен труд селско население – а това ще стане през сегашното, или най-късно, през следващото десетилетие, преходът в Китай към демократична политическа система е неизбежен. И е много вероятно този преход да е **допълнителен** фактор за индуциране на дълбока икономическа криза – както стана в Централна, и в Източна Европа.

Причините да очакваме „импулс” за нова световна криза има и в спецификите на социално-икономическото развитие на най-голямата световна икономика – тази на **САЩ**.

- Американската икономика има следната специфика. Особено голяма роля в нея има **военно-промишления комплекс**. В американския военно-промишлен комплекс изкарва прехраната си близо 1/6 от американското население. **Периодично** се налага натрупаните запаси от оръжия, снаряди, бомби и пр. да се „изразходят”, за да се получават нови държавни поръчки. Тази „потребност” е напълно в съзвучие с позитивното отношение на общественото мнение, а също и с нагласите на американския англосаксонски и американския еврейски елити за използване на войната като средство за решаване на икономически, политически и пр. конфликти и конкуренция. Използването на **военни действия** като средство в конкуренцията с

другите национални бизнеси, обаче крие сериозни **икономически** рискове. Ето защо американският военен бюджет има цикличен характер. Той периодично преминава през периоди на подем, а след това на спад – виж Фигура 1⁴.

Фигура 1. Военен бюджет на САЩ в съпоставими цени

От представената графика е видно, че от края на XX век и през първото десетилетие на XXI век – до 2008 година, американският военен бюджет се намира в повишителна фаза на своя цикъл. През 1998 година военният бюджет има най-ниската си стойност – 358 милиарда долара. Възлова е 2001 година. След нея започва **рязко** увеличение на военния бюджет. През 2008 година той е 709 милиарда долара – за десет години се увеличава почти двойно в сравнение с 1998 година [9: 2]. Това

⁴ Данните за военния бюджет на САЩ са взети от статията на Травис Шарп „Текущите разходи за отбрана на САЩ в сравнение с разходите след 1948 година” [9]. Те се отнасят за периода 1948-2009 година и са в съпоставими цени.

„шоково” увеличаване на военния бюджет благоприятства **концентрацията** на капитала във военната индустрия, в петролния и наркобизнеса⁵.

- В резултат обаче на тази „шокова” концентрация на капиталите през първото десетилетие на ХХІ век се **намаляват покупателните възможности на американските данъкоплатци**. Стига се до значително увеличаване на задлъжнялостта на американските домакинства – през 1998 година тя е 63% от Брутния вътрешен продукт, а през 2007 година скача на 100% [5: 1, 8]. През 2008 година вече всеки десети притежател на ипотечен кредит не може да плаща вноските си в банките. Това е една от най-съществените причини за **мащабите** на световната криза. Тя започва като **ипотечна криза** в САЩ, след това се превръща във **финансова**, а впоследствие и в **световна икономическа криза**. До края на сегашния мандат на Б. Обама ще продължи нисходящата фаза в динамиката на военния бюджет. След това обаче ще започне неговата възходяща фаза. А това неизбежно в рамките на едно десетилетие ще доведе до нова криза, която ако съвпадне с кризата в Китай, ще бъде всъщност **„истинската”** криза на преместването на центъра на световната търговия. Още повече, че може да бъде съпътствана със световна война. Защото досега винаги икономическата доминация на новият център на световната търговия се е превръщала в политическа доминация и това е ставало чрез войни.

- Този проблем се задълбочава и от сегашната икономическа политика в САЩ и Европа. По време на финансовата криза започва „надуването” на нов финансов „балон”. В САЩ най-напред „наливат” 700 млрд. долара в заплашените от банкрут банки. Но се оказва, че печатането на 700 млрд. долара за „спасяване” на американската банкова система не е достатъчно за „измъкване” от кризата. И това е естествено – взривеният овеществен човешки труд неколкократно надвишава по

⁵ Защото за охрана на местните племенни наркособове в Афганистан се плаща с парите на американските данъкоплатци (и българските), а не с парите на американския национален наркобизнес. Защото охраната на петролопроводите в Ирак също се плаща с парите на американските данъкоплатци (и българските), а не с парите на американските петролни корпорации и пр. По такъв начин американският политически елит спестява колосални производствени разходи на американския петролен и наркобизнес. Тоест, американският петролен и наркобизнес **концентрира** доходи на американските, европейските и пр. данъкоплатци.

стойност напечатаните долари.⁶ Ето защо след дълги „пазарлъци“ демократи и републиканци се разбират да се напечатат допълнително между 2,1 и 2,4 трилиона долара на три етапа до 2013 година. Заедно с предходните суми, това количество напечатани долари вече е съизмеримо със стойността на взривения човешки труд. „Надутият“ освен в САЩ, още и в ЕС, Япония и т.н. финансов „балон“ до края на 2013 година се очаква да бъде на стойност 9 трилиона долара.

- Тази икономическа политика неизбежно създава рискове от **неконтролирана** инфлация. От една страна, печатайки долари, американското правителство обезценява своите и на американския бизнес задължения към други държави и чуждестранни бизнеси, притежаващи големи валутни резерви в долари (например Китай). Така че макар и рискувайки да „изпусне юздите“ на инфлацията, в известна степен тази политика „стабилизира“ икономическото статукво на американската икономика⁷. Но от друга страна, вълните на американската **инфлация** се разпространяват по целия свят и създават несигурност в световната икономика. Гигантското **прахосване** от страна на американския елит на овеществен човешки труд във водене на войни продължава. Ежедневно през първото десетилетие на XXI век трудът на американските данъкоплатци се „**взривява**“ във въздуха в буквалния смисъл на думата. **Диспропорцията** между паричната маса и стоковия фонд неминуемо се задълбочава и затова считаме, че най-вероятно **второ дъно** на кризата, или **истинската** криза **тепърва** предстои. Очевидно е, че единствено **конверсия** на американския военнопromишлен комплекс може да гарантира намаляване на **мащабите** на световните кризи.

- Има и още нещо! Начинът на решаване на сегашната криза – чрез печатане на долари, увеличава и без това високия държавен дълг на САЩ и Европа. Държавният дълг става непосилно бреме за двата региона. Този процес – на

⁶ Според Института за международни проучвания „Уотсън“ за този период преките разходи за войните струват на американските данъкоплатци 1,3 трилиона долара. Заедно с непреките, унищоженият труд на американското гражданство е на стойност между 3,7-4,4 трилиона долара. (в. „Труд“, 30.06.2011, с. 29)

⁷ Свидетели сме колко краткотрайно е това „стабилизиране“. През месец юли 2011 година в публичното пространство все по-упорито се коментира перспективата американското правителство да обяви фалит [6: 23].

увеличаване на държавния дълг в САЩ започва още от периода на Виетнамската война. Но се засилва съществено по време на „Звездните войни“ на Р. Рейгън и агресията в Афганистан и Ирак, и на все нови и нови войни.⁸

Повече от 70% от американския държавен дълг и американския доларов резерв се държат от чуждестранни инвеститори и емисионни банки.⁹ Азиатските икономики държат огромен, спрямо САЩ и Европа, валутен резерв в долари. Само Южна Корея през 2005 година има по-голям валутен резерв отколкото всички европейски страни взети заедно.¹⁰ В момента тече плавна и „тиха“ девалвация на долара. Но е много вероятно в близко бъдеще тя да стане рязка и „шумна“, за да се освободят САЩ и Европа от колосалните си държавни дългове. Това неизбежно ще „повлече“ и азиатските икономики, на първо място Китай и Япония, които държат най-голям дял от американските държавни ценни книжа.¹¹ Няма ли да е именно това, което ще доведе до **„истинската“ криза**, или ако искаме да сме оптимисти – до второто дъно на сегашната криза.

3. Ще приведем още няколко “съображения” от **по-общ характер** в полза на мнението, че „истинската” криза тепърва предстои.

а) Най-напред искаме да обърнем внимание на факта, че фазата на „Велики сътресения” все още не е свършила. Екстраполирайки обикновеното времетраене на нисходящата фаза на дългите вълни на Кондратиев, и отчитайки съкращаването им през XX век, Пантин и Айвазовски прогнозираят края на сегашния период на „Велики сътресения” около 2017-2020 година. Там е работата обаче, че съкращаването на дългите вълни на Кондратиев е характерно за високоиндустриализираните „западни” страни, но не и за Китай.¹² Най-вероятно така е и за другите „развиващи се пазари”.

⁸ Виж фиг. 6

⁹ Виж: Оте, М. „Кризата идва”. С.: ЕАСТРА ХОЛДИНГ ГРУП АД, 2006, с. 68

¹⁰ Пак там, с. 67-68.

¹¹ През април 2013 година общата сума на държавните ценни книжа на САЩ се оценява на 5670,8 милиона долара, от които 1264,9 милиона (22,3%) се държат от континентален Китай, а 141,8 милиона (2,5%) – от Хонг Конг. (Източник: http://en.wikipedia.org/wiki/National_debt_of_the_United_States)

¹² Виж: Haralampiev, K., G. Naidenov. “Waves of the Change and Change of the Waves. (Analysis of the Shortening of the Kondratiev Waves by Moving Sub-Periods)”. – In: Sociological Problems, Special Issue, 2010; Харалампиев, К., Г. Найденов. „Съкращават ли се дългите вълни на Кондратиев? Случаят Китай

А тежестта на тези „развиващи се пазари” в световната икономика все повече нараства. Следователно стои въпросът – ако се разгледа световната икономика глобално, има ли съкращаване на дългите вълни на Кондратиев. И съответно дали сегашната нисходяща фаза на „Велики сътресения” няма да продължи и след 2020 година? Ако е така, тоест в световен план няма съществено съкращаване на дългите вълни на Кондратиев, то времето в което „истинската” криза може да се „случи” става по-дълго и съответно вероятността именно така да стане е по-голяма. Напълно е възможно сегашната криза да е само „предверие” към „истинската” криза.

б) Преместване на центъра на световната търговия не бива да се разбира като краткотраен акт. Напротив, това е **продължителен процес!** И тук има следната дилема:

От една страна, всички подобни премествания имат общи черти – новият център доминира в световната търговия, той става „фабрика” на света, той завоюва не само икономическа, но и политическа доминация, той налага нова световна резервна валута и т.н. От тази гледна точка, можем да посочим индикатори, които сочат, че процесът на преместване на световната търговия от САЩ в Китай вече е започнал. Например износът на Китай още от 2007 година изпреварва този на САЩ. (Виж фиг. 4) Вносът на Китай също с бързи темпове „настига” вносът на САЩ. (Виж фиг. 5) Сумата на износа и вноса на Китай вече е по-голяма от тази на САЩ. Ако вземем **само този индикатор** можем твърдим, че Китай **вече** е новият център на световната търговия. Защото при предишното преместване на центъра на световната търговия от Великобритания в САЩ, именно този индикатор е в основата на почти общоприетото мнение, че това е станало след Втората световна война. (По износ САЩ са изпреварили Великобритания още в първата половина на XX век, а през 1950 година я изпреварват и по внос). (Виж фиг. 4 и фиг. 5)

Но, от друга страна, нещата не са така прости. Разглеждайки преместването на центъра на световната търговия като **процес**, според нас, сегашният период е само начална фаза на преместването. Защо?

и Великобритания”. – В: Юбилейна научна конференция „Статистика, информационни технологии и комуникации”, София, 2011

Защото сегашният преход има свои **специфики**, има особености, които са различни от предходния преход.

На първо място това е фактът, че въпреки, че вече се е превърнал във „фабрика“ на света, Брутния вътрешен продукт на Китай е все още значително по-нисък от този на САЩ. Дори и по паритет на покупателната БВП на Китай все още е по-нисък от този на САЩ. Факт е, че го догонва с бързи темпове, но дори и така отчетен – по паритет на покупателната способност, БВП на Китай все още е по-нисък от този на САЩ. (Виж фиг. 2) Тоест, за разлика от предходното преместване на центъра на световната търговия, при което САЩ изпреварва много по-рано Великобритания по БВП, преди да я изпревари и като експортър на стоки, икономическото развитие на Китай има спецификата, че той стана най-голям експортър на стоки много по-рано, преди да стане евентуално държавата с най-голям БВП.¹³

На второ място, специфично за сегашния преход е, че в периода когато Китай вече има най-големия износ и внос в света, военната му мощ е значително **по-малка**, отколкото на САЩ. При предишния преход – когато САЩ измества Великобритания като център на световната търговия, и е страната с най-голям износ и внос, той е и най-могъщата военна сила. При сегашния преход не е така. Военната мощ на Китай е качествено по-ниска от тази на стария център – САЩ. Тази особеност на сегашния преход е твърде важна. Защото в момента, въпреки бързото натрупване на военна мощ, Китай няма на международната сцена това влияние, което има САЩ след Втората световна война. Тогава военната доминация на САЩ му позволява да оказва съществен натиск върху европейските колониални държави. Великобритания, която се чувства застрашена от ядрената мощ на СССР и търси защитник в лицето на САЩ, е принудена да отстъпва на неговия натиск. Така че САЩ сравнително лесно, след разпада на колониалната империя на Великобритания, поставя под свой контрол

¹³ По паритет на покупателната способност БВП на САЩ изпреварва БВП на Великобритания още през 1859 година (Виж фиг. 2) Ако се разгледа БВП по паритет на покупателната способност на глава от населението, САЩ трайно изпреварват Великобритания по този показател през 1899 година. Преди това спорадично в отделни моменти САЩ са изпреварвали Великобритания, но за кратко, след което Великобритания отново си възвръща първенството. (Виж фиг. 3)

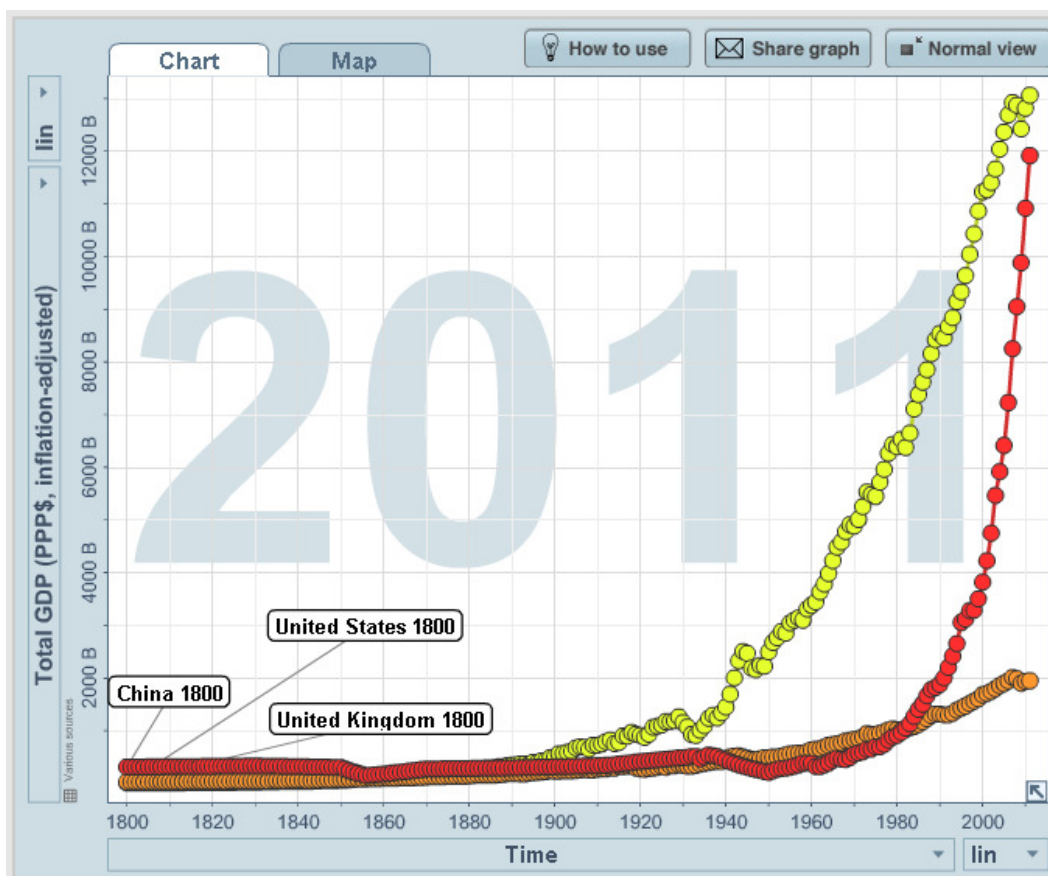
бившите ѝ владения. В момента Китай няма тази позиция на **сила** в международните отношения. Вярно, че заедно с Русия той се противопоставя на империалистичната политика на САЩ. Но не може да я възпре. А САЩ систематично чрез войни поставя под свой контрол държави богати на природни суровини – Афганистан, Ирак, Либия. В момента се обработва общественото мнение в САЩ и целия свят за подготвяната нова война срещу богатия на петрол и други суровини Иран. Повтаря се ситуацията преди Втората световна война.

Тогава смяната на центърът на световната търговия, на резервната валута и на световната финансова система е свързан не само с **икономическо** съперничество между стария и новия център, но и с **икономическо, политическо и военно** съперничество между страните от първия ешелон на капитализма и страните от втория ешелон на капитализма за източници на суровини и за пазари в условията на световна криза (тогава „Великата депресия”).

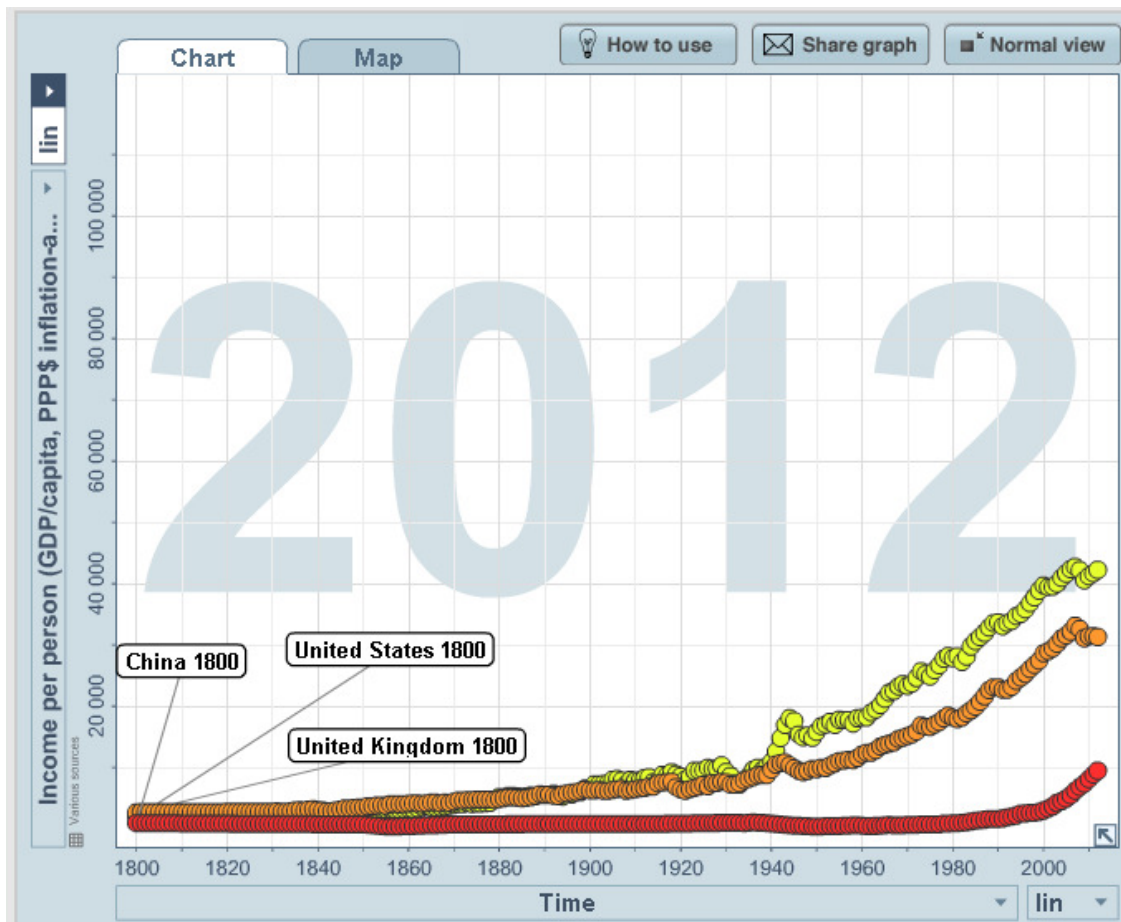
В момента социално-икономическото и политическо положение е **още по-тежко**. „Старият” център на световната търговия – САЩ, налага икономическите си интереси чрез постоянни войни. Тези войни пряко засягат интересите на азиатските икономики и особено на Китай. В момента американския англосаксонски и еврейски елити подготвят война срещу Иран. Такава война **прекомерно** засяга интересите на Китай. Защото Иран е един от основните източници на нефт за бързо развиваща се китайска индустрия. Ако Иран е следващата след Ирак и Либия нефтодобивна страна, достъпът до нефтените ресурси на която на Китай се прекъсва чрез агресивна война, няма ли Китай да реагира по същия начин, както Япония, в началото на 40-те години, когато САЩ целенасочено ограничи достъпа ѝ до суровинните пазари. Искаме да кажем, че сегашната политика на САЩ неминуемо води до световна война, както и при предишната Велика депресия. Не че американският елит е **основно** виновен за Втората световна война. Но този елит определено тогава води политика, тласкаща светът към световна война. При сегашната световна криза ролята на американския англосаксонски и еврейски капитали за разпалването на световна война е многократно по-висока, отколкото на другите национални капитали. **САЩ тласкат Китай към военен съюз с Русия, която има ядрен потенциал, равностоен**

на САЩ. Дават ли си сметка американският англосаксонски и американският еврейски елити, че тласкат светът към световна термоядрена война?!

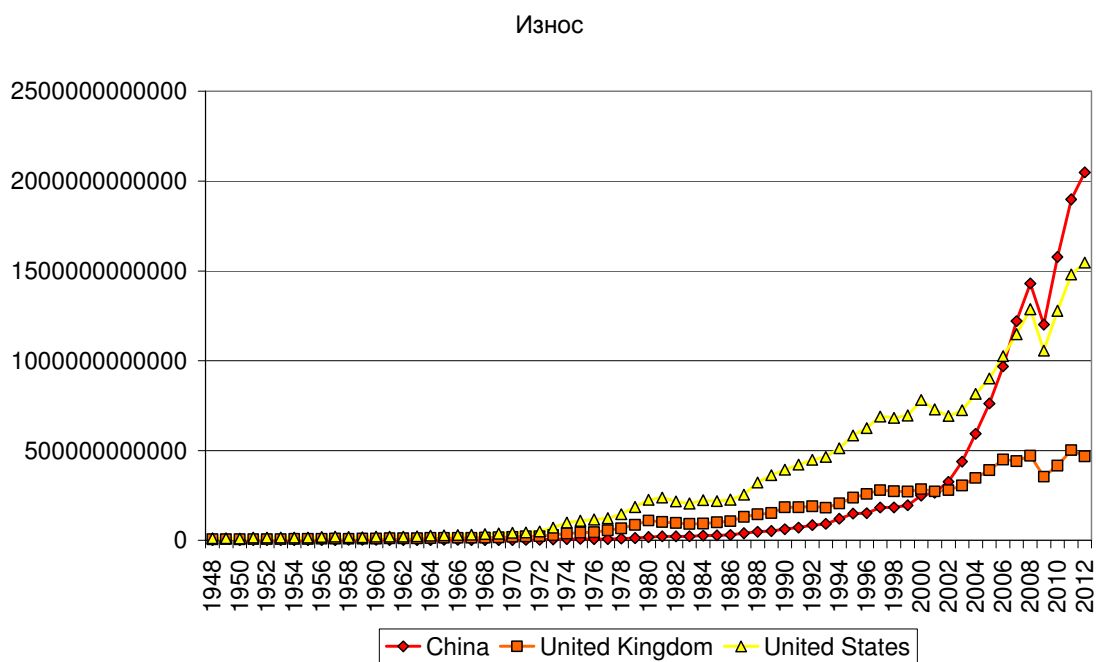
Обобщавайки казаното **твърдим**, че превръщането на Китай в нов център на световната търговия всъщност тепърва предстои. За да бъде в истинския смисъл на думата нов център на световната търговия, Китай трябва да има икономическата и военната мощ да налага „правилата на играта” по целия свят във възходящата фаза на втората вълна на Кондратиев в този етап на развитие на световния пазар. Защото предстои възходящата фаза на „Революция на пазара”. Това е фаза, в която новият център на световния пазар налага в целия свят модифицираните технологии от „Технологическия преврат” на възходящата фаза на първата вълна на Кондратиев. А постигането на такова икономическо и военно предимство на Китай над САЩ, което да му позволи да налага „правилата на играта”, всъщност тепърва предстои. Което означава, че и свързаната с това световна икономическа криза и световна война, също тепърва предстоят!

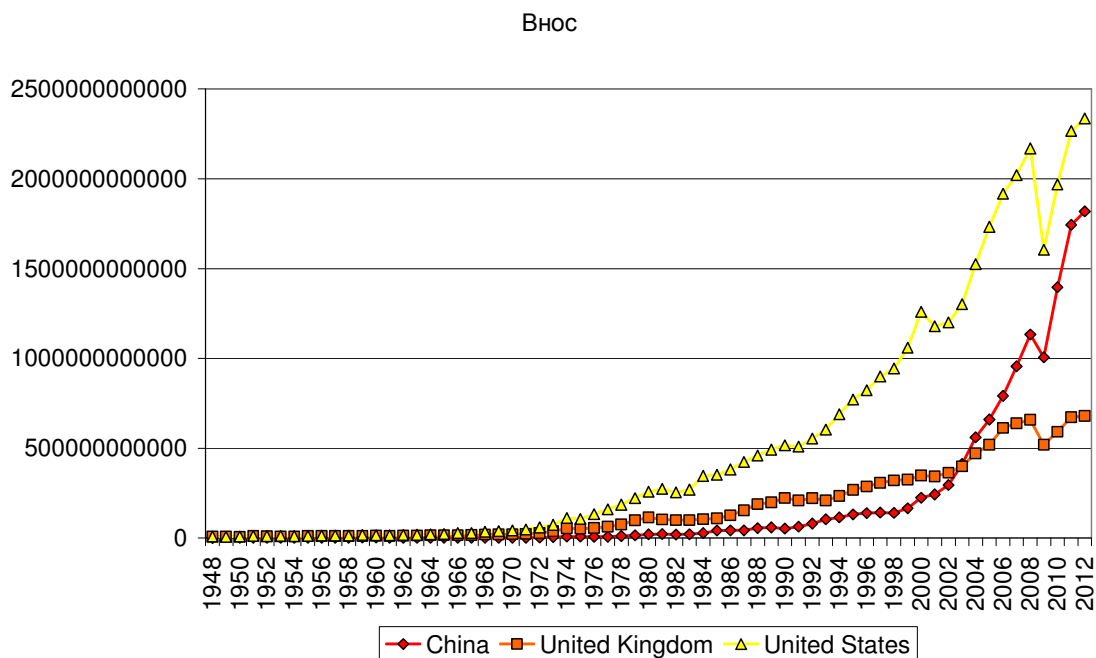
Фигура 2. БВП по паритет на покупателната способност, съпоставими цени
(Източник: gapminder.org)

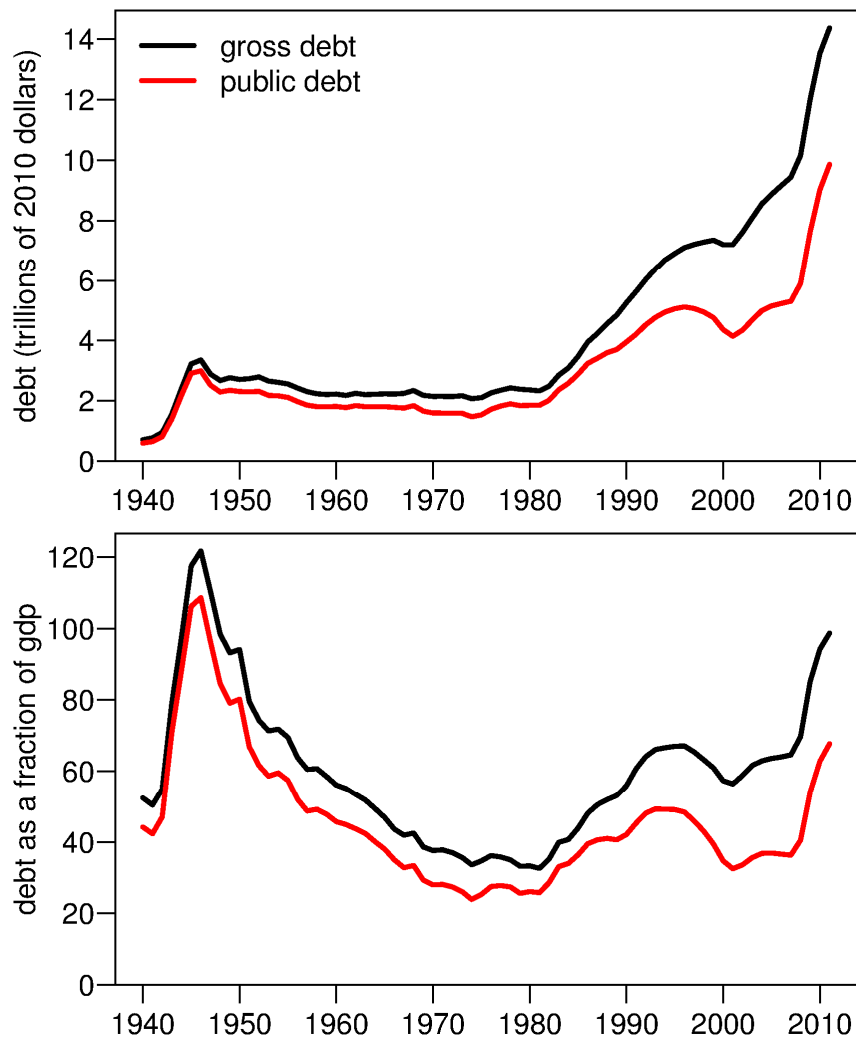
Фигура 3. БВП на глава от населението по паритет на покупателната способност, съпоставими цени (Източник: garminder.org)

Фигура 4. Износ в долари, текущи цени (Източник: Световна търговска организация)

Фигура 5. Внос в долари, текущи цени (Източник: Световна търговска организация)

Фигура 6. Брутен и държавен дълг на САЩ в трилиони долари и в процент от БВП, съпоставими цени (Източник: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:USDebt.png>)

Литература:

1. Найденов, Г., К. Харалампиев. Глобалната власт – рисковете за близкото бъдеще – В: „Икономически и социални алтернативи”, №2, 2012
2. Найденов, Г., К. Харалампиев. Прогнозиране на кризи – икономическата динамика на Китай и „светлите перспективи. – В: Четвърта международна научна конференция „Общество на знанието”, Несебър, 2011
3. Оте, М. Кризата идва. С.: ЕАСТРА ХОЛДИНГ ГРУП АД, 2006

4. Пантин, В. Циклы и ритмы истории. Рязан: издательство „Аракс”, 1996
5. Сапир, Ж. Завръщането на протекционизма и яростта на неговите противници. Монд дипломатик, март 2009
6. „САЩ пред фалит след провал на преговорите за дълга”, в. „Труд”, 24 юни 2011
7. Харалампиев, К., Г. Найденов. Съкращават ли се дългите вълни на Кондратиев? Случаят Китай и Великобритания. – В: Юбилейна научна конференция „Статистика, информационни технологии и комуникации”, София, 2011
8. Haralampiev, K., G. Naidenov. Waves of the Change and Change of the Waves. (Analysis of the Shortening of the Kondratiev Waves by Moving Sub-Periods). – In: Sociological Problems, Special Issue, 2010
9. Sharp, T. Current U.S. Defense Spending vs. Spending Since 1948. http://armscontrolcenter.org/policy/securityspending/articles/022609_fy10_topline_growth_since48/, 2009